

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ”
L'UNIVERSIT “ST CYRILLE ET METHODE”- SKOPJE

**ГОДИШНИК
НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
“ЈУСТИНИЈАН ПРВИ” ВО СКОПЈЕ**

ГОДИШНИК	ТОМ 52	СКОПЈЕ SKOPJE	2015
----------	--------	------------------	------

**ANNUAIRE
DE LA FACULTE DE DROIT
“IUSTINIANUS PRIMUS” DE SKOPJE**

Уредници:

д-р Добринка Тасковска (Република Македонија)
д-р Јасна Бачовска Недиќ (Република Македонија)

Уредувачки одбор:

д-р Каролина Ристова Астеруд (Република Македонија)
д-р Драган Митровиќ (Србија)
д-р Јовица Тркуља (Србија)
д-р Маријан Павчник (Словенија)
д-р Албин Игличар (Словенија)
д-р Дончо Хрусанов (Бугарија)
д-р Мелиха Повлакиќ (Босна и Херцеговина)
д-р Христина Рунчева Тасев (секретар)
д-р Милена Апостоловска – Степаноска (секретар)

Правен факултет “Јустинијан Први”
ул. “Гоце Делчев” 9б 1000 Скопје, Република Македонија

Годишник на Правниот факултет “Јустинијан Први” во Скопје, објавен во чест на
проф. д-р ЛАЗАР КИТАНОВСКИ

Печати: АКАДЕМСКИ ПЕЧАТ
Тираж: 300

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ”
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ “ЈУСТИНИЈАН ПРВИ”- СКОПЈЕ

ГОДИШНИК

**НА ПРАВНИОТ ФАКУЛТЕТ
“ЈУСТИНИЈАН ПРВИ” ВО СКОПЈЕ**

**ANNUAIRE
DE LA FACULTE DE DROIT
“IUSTINIANUS PRIMUS” DE SKOPJE**

**ВО ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д-Р ЛАЗАР КИТАНОВСКИ**

Скопје 2015

СОДРЖИНА

1. <i>д-р Јасна Бачовска Недиќ, д-р Каролина Ристова-Астеруд</i> ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАЊЕ НА СОЦИОЛОГИЈАТА НА ПРАВОТО И СОЦИОЛОШКИОТ МЕТОД	1
2. <i>д-р Драган М. Митровиќ</i> ШТА ЈЕСТЕ, А ШТА НИЈЕ ЛЌДСКО ДОСТОЈАНСТВО	15
3. <i>д-р Б. Давитковски, д-р А. Павловска-Данева, д-р Е. Давитковска, д-р Д. Гоцевски</i> ВЕРСКАТА ТОЛЕРАНЦИЈА И СОРАБОТКА И ДРЖАВНИТЕ ОРГАНИ	25
4. <i>д-р Поликсена Гавроска, м-р Илија Руменов</i> ПРОТИВПРАВНОТО ОДВЕДУВАЊЕ ИЛИ ЗАДРЖУВАЊЕ НА ДЕЦАТА: ПАТОЛОШКИ АСПЕКТ НА ДИСОЛУЦИЈАТА НА ПРЕКУГРАНИЧНИТЕ БРАКОВИ	37
5. <i>д-р Весна Пендовска, м-р Елена Нешовска</i> НОВИ РАЗВОЈНИ ТЕНДЕНЦИИ НА ДАНОЧНОТО ПРАВО НА ГЛОБАЛНО НИВО	53
6. <i>д-р Методија Каневче</i> КРИВИЧНО-ПРАВНА ЗАШТИТА НА ТЕЛЕСНИОТ ИНТЕГРИТЕТ	71
7. <i>д-р Јадранка Дабовиќ-Анастасовска, м-р Моника Ковачевска</i> ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ДИГИТАЛНАТА ТЕХНОЛОГИЈА И ПРАВНАТА РАМКА НА ИЗДАВАЧКИОТ ДОГОВОР ЗА НАУЧНО И ЛИТАРАТУРНО ТВОРЕШТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	87
8. <i>д-р Горан Коевски</i> СУБОРДИНИРАН ДОЛГ (поим, карактеристики, практична примена)	125
9. <i>д-р Димитар Гелев</i> ЕКЛОГА	141
10. <i>д-р Татјана Петрушевска, м-р Марјан Попески</i> РЕТОРИКА - НАЧИНИ НА ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ДУШИТЕ НА СЛУШАТЕЛИТЕ	179
11. <i>д-р Рената Тренеска-Дескоска</i> РЕЛИГИЈАТА ВО ЈАВНАТА СФЕРА ВО СОВРЕМЕНА ЕВРОПА	201
12. <i>д-р Тања Каракамишева-Јовановска</i> ПРИСТАПУВАЊЕТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА КОН ЕВРОПСКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА - ДИЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ	215
13. <i>д-р Тони Дескоски, м-р Вангел Доковски</i> ПРИЗНАВАЊЕ И ИЗВРШУВАЊЕ НА СУДСКИ ОДЛУКИ СПОРЕД ХАШКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА ДОГОВОРИТЕ ЗА ИЗБОР НА НАДЛЕЖЕН СУД ОД 2005 ГОДИНА	229
14. <i>д-р Марика Ристовска</i> УСТАВНИОТ СИСТЕМ НА БЕЛГИЈА КАКО ОБЛИК НА ПАРЛАМЕНТАРНА МОНАРХИЈА И ФЕДЕРАЦИЈА	249
15. <i>д-р Мелина Гризо</i> STABILIZATION AND ASSOCIATION POLICY: ELEMENTS OF REGIONAL APPROACH	267
16. <i>д-р Александра Максимовска, д-р Александар Стојков</i> ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА И ЛОКАЛНИТЕ ЕКОНОМСКИ РЕФОРМИ ВО ДРЖАВИТЕ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА	281

17. <i>д-р Александра Деаноска-Трендафилова, м-р Елена Мујоска</i> СОЦИЈАЛНО- РЕЛЕВАНТНОТО ДЕЈСТВИЕ КАКО ЕЛЕМЕНТ НА КАЗНЕНОТО ДЕЛО ВО МАКЕДОНСКАТА КАЗНЕНО ПРАВНА ТЕОРИЈА 295	
18. <i>д-р Ненад Марковиќ</i> ЦИВИЛНОТО ОПШТЕСТВО НИЗ ПРИЗМА НА ИСЛАМСКАТА РЕЛИГИЈА311	311
19. <i>д-р Иван Дамјановски</i> УЛОГАТА НА ИНТЕРЕСНИТЕ ГРУПИ ВО ПРОЦЕСОТ НА ПРОШИРУВАЊЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА331	331
20. <i>д-р Владимир Божиновски</i> ДРЖАВАТА НА КАРЛО ВЕЛИКИ И ОБЕДИНЕТА ЕВРОПА - СВЕТОТО РИМСКО ЦАРСТВО КАКО СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПСКА УНИЈА349	349
21. <i>д-р Дарко Спасевски</i> СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ ПРАВНИТЕ ИНСТИТУТИ ПРОМЕНЕТИ ОКОЛНОСТИ И ВИША СИЛА КАЈ ДОГОВОРОТ ЗА ПРОДАЖБА ВО ДОМАШНОТО И ВО СПОРЕДБЕНОТО ПРАВО357	357
22. <i>д-р Биљана Петревска</i> НАЧИНОТ НА УПРАВУВАЊЕ СО РИЗИЦИТЕ ВО БАНКАРСКОТО РАБОТЕЊЕ375	375
23. <i>д-р Есин Кранли Бајрам</i> МЕСТОТО НА СЛУЖБЕНОСТИТЕ (SERVITUTES) ВО РИМСКОТО СТВАРНО ПРАВО387	387
24. <i>д-р Христина Рунчева Тасев</i> РАЗВОЈ НА ИДЕЈАТА ЗА ПОДЕЛБА НА ВЛАСТА ВО РИМСКАТА РЕПУБЛИКА-ПАРАЛЕЛИ СО СОВРЕМЕНИТЕ КОНЦЕПТИ НА ОРГАНИЗАЦИЈА НА ВЛАСТА405	405
25. <i>д-р Милена Апостоловска- Степаноска</i> ЕВРОПСКОТО ДРЖАВЈАНСТВО КАКО ЕДЕН ОД МЕХАНИЗМИТЕ НА ЕВРОПСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ЗА СОЗДАВАЊЕ НА ЕВРОПСКИОТ ИДЕНТИТЕТ421	421
26. <i>д-р Александар Љ. Спасов</i> ЛЕГАЛИТЕТ НА ХУМАНИТАРНИТЕ ИНТЕРВЕНЦИИ439	439
27. <i>д-р Драги Рашковски</i> ОН-ЛАЈН ВОДЕЊЕ НА ПОЛИТИЧКИ КАМПАЊИ457	457
28. <i>д-р Борка Тушевска</i> ОПРАВДАНОСТА НА АНГЛОСАКСОНСКИОТ КОНЦЕПТ НА ОБВРЗНОСТНА ПОНУДАТА ВО МЕЃУНАРОДНАТА ПРОДАЖБА НА СТОКИ467	467
29. <i>д-р Александар Спасеновски</i> ЗА НЕКОИ АСПЕКТИ НА МОДЕОТ НА ОДНОСИ СО ВЕРСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА485	485
30. <i>м-р Катерина Жатева</i> ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ДИРЕКТИВАТА ЗА TIME SHARE ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО495	495
31. <i>м-р Викторија Баџакова</i> THE EMBRYOS: PEOPLE, PROPERTY, OR SOMETHING BETWEEN?505	505
32. <i>м-р Никола Амбарков</i> АВСТРО-УНГАРСКАТА МОНАРХИЈА И НЕЈЗИНИОТ КОНСОЦИЈАТИВЕН ИНЖЕНЕРИНГ ВО БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА (1910-1914) 519	519

д-р Јасна Бачовска Недиќ (вонреден професор)
д-р Каролина Ристова- Астеруд (доцент)

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАЊЕ НА СОЦИОЛОГИЈАТА НА ПРАВОТО И СОЦИОЛОШКИОТ МЕТОД

1.02 Прегледна научна статија
УДК: 316.334.4-027.12

Апстракт

Во услови кога тврдиот позитивизам, особено во Република Македонија, го неутрализира значењето на теоријата на правото и ја засилува тенденцијата „правото како занает“, сметаме дека е повеќе од потребно да се актуелизираат прашањата за интелектуалното значење на дипломата правник и основите на правничкото знаење.

Трудот го обработува институционализирањето на социологијата на правото на научно и наставно ниво и традиционалната поврзаност на идеите за правото и идеите за општеството. Социологијата на правото е втемелена од правниците, но и централните идеи на современата филозофија се исто така посветени на правото.

Правото не е вештина или не е само тоа. Правото е култура, идеја, начин на живот. Во време на демонополизација на правната професија и кога процесите кои ја детерминираат модерната правна наука како што се глобализација, интернационализација, универзализација на правото, диверсификација на наставните програми (особено на европско ниво), интердисциплинарност и потреба за практични знаења, неопходно е поставување на нови теоретски темели на правното знаење.

Правото во акција, ефектите од правото, потребата од телеолошки интерпретации и социолошки анализи се причина за ренесанса на *социологија на правото* на глобално и европско ниво, па и регионално, но не и во Република Македонија и покрај тоа што Правниот факултет „Јустинијан Први“ при УКИМ, негуваше една богата и квалитетна традиција на теорија на правото.

- * Greene T.W. : *Outlines of Roman Law*, Biblio Bazar, LLC
- * Групче Асен: *Службеностите во современото југословенско граѓанско право*, Годишник на правниот факултет во Скопје, 1972 Скопје
- * Horvat Marijan: *Rimsko pravo* (deseto izdanje); Školska knjiga; Zagreb, 1980.
- * Jovanović Mila: *Komentar starog rimskog ius civile (Knjiga prva: Leges Regiae)*; Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu; Ниш, 2002.
- * Ковачевиќ-Куштримовиќ Р. *Стварни службености и соседско право*, Зборник во чест на Асен Групче, Правен факултет Скопје 2001
- * Moyle J.B. : *The Institutes of Justinian*, The Lawbook Exchange, Union, New Jersey, 2002
- * Nicholas Barry: *An Introduction to Roman Law* - Clarendon Law Series; Oxford University Press; Oxford - 1962 (Hardback), 1975 (Paperback).
- * Поленак-Аќимовска М. и Владо Бучковски: *Избор на текстови од римското право* (IV издание); Правен факултет „Јустинијан Први“, УКИМ - Скопје, 2008.
- * Поленак-Аќимовска М., В. Бучковски, Г. Наумовски: *Универзалноста на римското право (едукација, правни системи, европско право)*; „Жива антика“, Институт за класични студии, Филозофски факултет; Скопје, 2007.
- * Поленак-Аќимовска М.: *Римското право и развојот на правото на сопственост*; Студентски збор Скопје, 1990. , 1960.
- * Пухан И.; М. Поленак-Аќимовска: *Римско право (основен учебник)*; Универзитет „Кирил и Методиј“ - Скопје, 1991..
- * Romac A.: *Rimsko pravo*; PFZ (Biblioteka: Udžbenici i skripta); Zagreb, 1981.
- * Romac A.: *Rjecnik rimskog prava*; Informator – izdavačka kuća, Zagreb, 1975.
- * Romac Ante: *Izvori rimskog prava*; Informator, Zagreb, 1973.
- * Стојчевиќ Драгомир: *Римско облигационо право*, Београд, 1960.
- * Stojčević Dragomir *Rimsko privatno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1979
- * Ulpian: *Knjiga Regula (Ulpiani – Regularum Liber Singularis)*; Biblioteka: Latina et Graeca (Knjiga XI); VPA, Zagreb, 1987.
- * Vodinelić V. *Grđansko pravo uvodne teme* Beograd 1991
- * Watson Alan: *Roman Law and Comparative Law*; The University of Georgia Press, Athens and London, (Paperback - 30 Jun 1991).
- * Вотсон Алан: *Правни Транспланти (Приступ упоредно право)*; Правни факултет Универзитета у Београду – Институт за упоредно право; Београд, 2000.
- * *Зборник во чест на Иво Пухан*; Правен факултет – Скопје, 1996.
- * Живковска Родна, *Закон за сопственост и други стварни права (со регистар на поими)*, Скопје 2005
- * Живковска Родна, *Стварно право*, Книга прва, Скопје 2005

д-р Христина Рунчева (доцент)

РАЗВОЈ НА ИДЕЈАТА ЗА ПОДЕЛБА НА ВЛАСТА ВО РИМСКАТА РЕПУБЛИКА –ПАРАЛЕЛИ СО СОВРЕМЕНИТЕ КОНЦЕПТИ НА ОРГАНИЗАЦИЈА НА ВЛАСТА

1.01 Изворна научна статија
УДК:342.25/26.05

Абстракт

Авторката го следи развојот на идејата за поделба на власта, која води потекло од времето на Римската република и ја препознаваме во „мешовитиот устав“ на Полибиј. Се разбира, Римскиот „устав“ длабоко се разликува од уставите на современите држави, но моделот на флексибилна поделба на власта, претставен во овој т.н. мешовит устав во материјална смисла е вистински предизвик и инспирација во споредбеното уставно право. Преку паралели со современите концепти и примери на организација на власта, во овој труд ќе се усредредам на трајните придобивки на Римската република.

Клучни зборови: устав, поделба на власта, Полибиј, Римска република, сенат, народни собранија, магистратури, современи држави.

Abstract

The author presents the development of the idea of separation of powers that originates from the Polybius' "mixed constitution" of the Roman republic. The Roman "constitution" significantly differs from the constitutions of the modern states, but the model for flexible separation of powers that is presented in the so called mixed constitution becomes a great challenge and inspiration for comparative constitutional law. The author uses parallels with modern concepts and examples of government organization in order to analyze the enduring benefits of the Roman republic.

Key words: constitution, separation of powers, Polybius, Roman republic, Senate, Assemblies, Magistrates, modern states.

Вовед

Идејата за поделба на власта бележи долг историски развој, а се заснова на потребата од баланс и ограничување на државната власт (законодавна, извршна и судска) заради нејзино непречено функционирање. Генезата на ова начело осцилира, преминувајќи од една во друга фаза на сооднос на законодавната и извршната власт, од изолираност и надмоќ, до успешна

соработка на овие две гранки. Оттука, истражувањето на развојот на начелото на поделба на власта претставува еден од најинспиративните творечки предизвици кој што води кон изворите на оваа идеја врз која се засновани современите демократски политички системи. Посебно значаен придонес кон развојот на начелото на поделба на власта има творечката мисла на Платон, Аристотел, Лок, Монтескје, па и Медисон, но не помал е интересот и придонесот на оваа тема во времето на Римската република.

Трудот има за цел да ја прикаже идејата на еден од основоположниците на организација на власта во Римската република, Полибиј, кој изворно зборува за Римскиот устав, а со тоа дава особен придонес за афирмација на идејата за поделба на власта. Овој т.н. латинизиран Хелен сметал дека во Римската република не постоела цврста поделба на државните функции меѓу одделните органи, туку постоела поделба на ист вид државни функции меѓу различни органи¹. Оттука, Полибиј во своите дела за прв пат зборува за „мешовит устав“ во кој се воведува „флексибилна поделба на власта“ во Републиката. Римската република постои во периодот од доцниот шести век п.н.е. (се смета дека е основана 509 год. п.н.е. и трае до 27 год. п.н.е. Заб. на авторот) кога е ставен крај на монархијата (кралството), па се до првиот век п.н.е, кога се раѓа новиот вид на монархија, познат како принципат, основан од императорот Август².

1. Римскиот устав

Полибиј во своето дело Историја³, особено во неговата шеста книга, својата анализа ја насочува кон римското државно уредување и неговата правна рамка, составена од обичаи, закони и римскиот устав. Имено т.н. римскиот устав претставува устав во материјална смисла и во тој контекст ќе биде земено предвид неговото значење во натамошниот текст. Со него е ставен крај на неограничената кралска власт, формирана е Римската република, а со тоа и воспоставена нова организација на власта. Формирањето на Римската република и нејзиното уредување значи почеток на нова ера во стариот Рим, односно ставање крај на власта на кралевите и воведување демократија, во која народот е носител на суверенитетот.

По овој урнек, многу векови подоцна, Франција реши да раскрсти со неограничената власт на монархот во 18 век, одбирајќи ја републиката како облик на државно уредување со цел да ја оневозможи и спречи арбитражноста на поединците на чело на државата.

¹Шкарик, Светомир. Силјановска-Давкова, Гордана. *Уставно право*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2007, 553.

²Shoter, David. *The Fall of the Roman Republic*. London and New York: Routledge, 1994., 1.

³Ова дело се смета дека е претежно политичко, отколку историско. (заб. на авторот). Истото е составено од 32 книги, од кои зачувани се само првите пет книги, а од останатите постојата само фрагменти.

Слична е состојбата со тринаесетте колонии на Северно-американскиот континент, кога решија со војната за независност да и стават крај на британската колонијална доминација, определувајќи се за федерална држава со републиканско уредување⁴.

Денешниот напишан и некодифициран устав на Обединетото кралство, многу наликува на уставот за кој пишува Полибиј, иако Обединетото кралство само во еден момент, оној од 1653, кога беше донесен Кромвеловиот “The Instrument of Government” и никогаш повеќе не се стекна со својства на република, ниту пак доби пишан устав.

Вредно е да се истакне дека, многу значајни трансформации на организацијата на власта низ историјата, се засноваат на концепти кои се креирани за време на Римската република, а за кои постои трага во уставот на Републиката.

Модерната уставно-правна теорија, денес често го применува компаративниот пристап при што со анализа на уставите на другите земји, вклучително и уставите создавани во подалечното минато, има за цел да дојде до нови идеи за уставен инженеринг и развој на современите уставни. Очигледни се големите разлики на Римскиот устав во однос на разликите со уставите на современите држави, но моделот на флексибилна поделба на власта, претставен во овој т.н. мешовит устав нуди можност за спредба со современите уставни решенија.

Според Полибиј, римскиот устав претставува творба, произлезена од природниот развој⁵, што укажува на фактот дека тој сметал дека уставот не е производ на волјата на законодавецот во одреден момент, туку е природен одраз и израз на општествено-политичките услови во римското општество и рефлексија на односот на силите и нивната идеолошка основа при креирањето на политиката на Римската република. Римскиот устав, според Линтот⁶, не претставува пишан устав, ниту пак може да се каже дека во целост е напишан. Извори на римскиот устав, во голем дел се пишаните статuti, од кои дел биле објавени на бронзени таблички, јавно истакнати, или пак на глинени таблички или папирус, наменети за римските архиви⁷. Сепак, вредно е да се нагласи дека овие пишани законски текстови во Римската република, својот авторитет не го црпеле од фактот што биле во пишана форма, зошто се само облик во кој се остава трага.

⁴Millar, Fergus. *The Roman Republic in Political Thought*. Hanover and London: University Press of New England, 2002. 101

⁵Полибиј, 6.9.10-14, 10. 12-14.

⁶Lintott, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford University Press, 2009, 2.

⁷Не е познато дали јавното истакнување на законите значело дека истите се достапни за широките народни маси и во кој степен граѓаните можеле да ги разберат напишаните зборови. Целта на архивите е веројатно да остават трага за постоење на усвоените законски текстови. Во секој случај, при усвојувањето на законите во римските собранија, на секој законски текст било назначено дека зад него стојат *populus Romanus* или *plebs Romana*.

Постојат докази според кои во периодот на доцната Република биле создадени не само пишани егзегези (толкувања), туку и консолидирана уставна традиција⁸. Уставната традиција се состоела од најразлични елементи, како што биле основните напишани правила, обичаи (*mos*) кои биле во постојан, незапирлив развој, па се до правни прецеденти кои се случиле само еднаш, без да бидат повторувани. Според низа обележја, овој устав несомнено асоцира на англиското *common law*. Оттука, може да заклучиме дека римскиот устав е не само збир на пишани статuti, туку многу повеќе од тоа, односно се заснова на институции со долга традиција, дефинирани низ прецеденти и примери.

Уставот на Римската република не бил непроменлив и универзален во текот на нејзината петвековна егзистенција. Напротив, за време на Републиката Уставот ги следел општествено-политичките промени и со својата флексибилност, со помош на обичаите, се менувал често, прилагодувајќи се на новонастанатите услови. Во последниот век од нејзиното постоење, Републиката се соочувала со најдлабоките политички кризи кои напати ескалирале во граѓанска војна, па оттука најголемиот број на секундарни извори кои го опишуваат римскиот устав се насочени кон периодот кој го опфаќа третиот и вториот век п.н.е, кога политичката состојба во Републиката била релативно стабилна. Сепак, заради временската дистанца од која се анализира уставот на Републиката, голем дел од податоците поврзани со неговата содржина, а со кои располагаме, се отелотворени во приказни или заради нивната реконструкција низ историски контекст добиле митолошки карактер. Покрај тоа, укажуваме дека кај старите извори секогаш недостасуваат сегменти од нив, поради што ја немаме целосната содржина пред нас. Ова несомнено е еден од најголемите проблеми со кои се соочуваме, при толкувањето на напишаниот устав. Само за споредба, дури и кај модерните политички системи како што е оној на Обединетото Кралство, кај кој постои напишан устав, се среќаваме со проблемот на толкување на нормите за кои не сме сигурни дали се уставни или не, па се препуштени на индивидуалното толкување кое често е пребоено со личните сфаќања на толкувачот.

Се смета дека Полибиј е првиот кој се обидел да го стави/врами во концепциска рамка политичкото однесување и постапување, како и организацијата на власта во Римската република. Тој сметал дека „мешовитиот устав“ на Републиката е единствен од овој вид кој не е создаден од законодавецот, туку по природен пат еволуирал од т.н. „чист“ устав, чиј развојен пат се движел од монархија заснована на сила, па до уставна монархија, аристократија, олигархија, демократија, брутализирана демократија (*cheirokratia*)⁹.

За време на републиката, власта била поделена меѓу три основни сегменти: магистратурите (од кои најзначајни се конзулите за кои Полибиј смета дека им се претпоставени на сите останати магистрати), сенатот и

граѓаните, организирани во собранија. Според Полибиј, секоја од овие власти претставува соодветен монархиски, аристократски и демократски елемент на „мешовитиот устав“. Ваквата организација на власта во Рим, денес се споредува со поставеноста/статусот на круната, парламентот и граѓаните во *common law* системот на Обединетото кралство.

Познато е дека голем дел од институтите и идеите во Римската република се производ на грчката политичка мисла, а нашле свое место во Рим, соодветно прилагодени на општествено-политичките односи и процеси. Сепак, во однос на идејата за организација на власта, Линтот смета дека Полибиј има оригинален пристап кон деталната разработка на Уставот во Републиката, кој не е својствен за грчката политичка мисла, иако самиот Полибиј се раководи од разработката на две грчки идеи: циклусот на уставите и мешовитиот устав¹⁰.

2. Организацијата на власта во Римската република

Според Полибиј, постојат шест облици на државно уредување: три правилни и три антиподи, како дегенерирани форми. Имено, според него во правилните облици се вбројуваат кралството, аристократијата и демократијата, а дегенерирани се монархијата, олигархијата и охлократијата. Правилните облици со текот на времето преминуваат во дегенерирани, тие пак, повторно стануваат правилни, со што овој процес на промена на државните облици постојано раѓа трансформации. Идејата на Полибиј за постојано менување на државните облици претходно јас среќаваме кај Платон и Аристотел, па таа нема сосема оригинален карактер¹¹. Така, во својата шеста книга¹², Полибиј ќе забележи дека монархијата се раѓа природно, сама од себе. Таа природно прераснува во кралство, откако ќе бидат поправени нејзините грешки. Кога кралството природно прераснува во својот дегенериран облик-тиранијата, со пропаста на двете се раѓа аристократијата. По својата природа, аристократијата се трансформира во олигархија, и кога народот заради бесот им се одмаздува на водачите на државата заради нивните неправди, настанува демократијата. Со време, од нејзината разуданост се раѓа охлократијата¹³. Овој процес се смета за природен развој исто како и цикличниот процес на настанување и развој на уставот.

Полибиј дава особено значаен придонес кон деталното отсликување на римското државно уредување и поделбата на власта на сенат, магистрати и народни собранија. Постојењето на баланс на моќта, односно постоењето на т.н. „мешовит устав“, според Полибиј, придонело за време на Републиката

¹⁰ Ibidem, 24.

¹¹ Теоријата за менување на државните облици ја среќаваме во *Политеа* на Платон и *Никомахова етика* на Аристотел.

¹² Полибије, *Истории*, I, Матица српска, Нови Сад, 1989, 479.

¹³ Види повеќе кај Шкарик, Светомир. Иванов, Ѓорге. *Политички теории: Антика*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2006, 403.

ниеден од трите сегменти да нема доминантна позиција и власта да не биде централизирана кај само еден од нив, туку да е взаемно поврзана и условена од другите два сегменти. Оваа т.н. *флексибилна варијанта* на начелото за поделба на власта, се јавува повторно со појавата и развојот на парламентаризмот во Велика Британија многу векови по згаснувањето на Римската република.

Низ анализа на овластувањата на трите основни елементи на организацијата на власта во Римската република, (сенатот, магистратурите и народните собранија) ќе утврдиме на кој начин е востановена флексибилната поделба на власта кај мешовитиот устав. Граѓаните, претставени во народните собранија, имале овластување да донесуваат закони, да избираат магистрати, како и да вршат одредени управни и судски функции. Сенатот претставувал центар на политичката дебата, ја водел политиката на *civitas* и располагал со советодавни овластувања во формална смисла. Магистратурата била служба од која произлегувале носители на клучните извршни функции, но имале улога и на судии, како и улога на предлагачи на закони, преку свикнување на народните собранија чиј глас бил неопходен за да бидат одобрени предложените закони. Во периодот на Римската република меѓу органите на власта постоела извесна рамнотежа. Таа ја одразувала рамнотежата на политичките сили на разните слоеви на римските граѓани.

2.1. Народни собранија

Едно од најзначајните обележја на Републиката претставуваат собранијата, како симбол на нејзиниот демократски карактер. Собранијата бележеле континуирано постоење уште од времето на воената демократија, од кога се зачувани и куријатските комиции, а со воените и политички реформи формирани се уште две нови собранија: центуријатските комиции, а во време на Републиката формирани се и трибутските комиции. Постоел уште еден вид на собранија во кои членувале само плебејци и биле познати како *concilium plebis*. Комициите, како народни собранија на патриции и плебејци, вршеле законодавни, извршни, но и судски функции, што е несвојствено за современите држави кај кои собранијата претставуваат законодавен дом во кој е претставена народната волја. Заедничка карактеристика за сите собранија бил начинот на гласање кој се одвивал во две фази. Најпрво гласањето се вршело во рамки на групата (курија, центурија и трибус), а потоа групите се изјаснувале во собранието.¹⁴ Сепак, секое од собранијата се разликувало од останатите по својот состав, надлежности и обем на овластувања.

Куријатските комиции (comitia curiata) биле познати по тоа што им ја доделувале власта односно *imperium*-от на највисоките магистратури,

конзулите или преторите. Имале надлежност во предметите од приватно-правен карактер (семејно-правни и наследно-правни предмети).

Центуријатските комиции (comitia centuriata) претставувале главно законодавно тело во Републиката, организирано со реформите, воведени од последниот Римски крал, Сервиј Тулиј, кој ги поделил граѓаните на Рим во пет редови и во 193 или 194 центурии (чети од сто лица), според богатството¹⁵. Одлуките се носеле со мнозинство гласови на центуриите. Демократскиот капацитет на овој систем бил нарушен поради фактот што богатите, кои сочинувале само една, најмалубројна класа во собранието, можеле да ги надгласаат останатите четири класи кои биле под силно влијание и финансиска контрола на најбогатите. Ограничувањето на политичките права на четирите класи во Републиката се должи на поставеноста на системот во кој правата се стекнувале според придонесот во одбраната на државата, а тие права ги уживале само најбогатите, кои биле во првите воени редови и најсилно вооружени. Жените во Републиката немале право на глас.

Клучна политичка функција на центуријатските комиции претставувал изборот на највисоките магистратури (*magistratus maiores*), односно, конзули, претори и цензори. Воедно, ова најзначајно собрание на Републиката ги усвојувало законските предлози од највисоките магистратури, со што станувале закони (*lex*). Воедно, ова собрание во раната Република извршувало и судски функции во делот на жалби против сурови казни (*provocatio ad populum*), а подоцна се претворило и во кривичен суд.

Трибутските комиции (comitia tributa) претставувале собрание на римските граѓани, организирано според местото на живеење во управно-територијалните единици на Рим познати како трибуси. Постоеле четири градски трибуси (*tribus urbanae*), и шеснаесет селски трибуси (*tribus rusticae*), кои подоцна прераснале во триесет и пет. Оваа организација на трибуси наликува на современиот концепт на локална самоуправа со која се воведуваат административно-територијални единици преку кои граѓаните понепосредно учествуваат во креирањето и одлучувањето за политики од локален интерес.

Граѓаните биле запишувани во трибусите според земјата која ја поседувале, па така граѓаните без земја биле запишани во градските трибуси, а побогатите биле дел од селските трибуси. Целта на оваа евиденција била собирање даноци на имот, определување на воени давачки и т.н. Одлуките се донесувале со мнозинство гласови од трибусите, па и во овој случај постоело групно гласање. Секој трибус имал по еден глас кој ја одразувал волјата на членовите на трибусот, а се добивал прекупретходно изјаснување на граѓаните кои членувале во него. При тоа, структурата на гласачкото тело укажува на фактот дека највлијателни биле најбогатите членови на трибусите, односно граѓаните од руралните средини, земјопоседници, кои ги надгласу-

¹⁴Tellengen-Couperus, Olga. *A Short History of Roman Law*. London and New York: Routledge, 1993, 14.

¹⁵ Wallbank, F. W. et al. Ed. *Cambridge Ancient History*, Second edition, Vol. 7, Part II, The Rise of Rome to 220 B.C. Cambridge University Press, 2006, 92.

вале побројните градски трибуси, што е одраз на доминацијата на аристократската власт во Републиката. Во надлежност на трибутските комиции спаѓал изборот на пониските магистратури (едили, квестори), донесувањето на закони со помала политичка важност, судски процеси по жалба (*provocatio ad populum*), односно ги извршувале прашањата кои не биле опфатени во надлежностите на центуријатските комиции.

Собранието на плебејците (concilium plebis) претставувало победа на волјата на плебејците во битката со патрициите, при што римскиот сенат го признал правото на плебејците да одржуваат собранија, да ги избираат своите плебејски водачи (*tribuni plebis*) и да носат одлуки кои се во нивни интерес и немаат правно дејство надвор од редот на плебејците (*plebiscita*). За време на подоцнежните години на Републиката, овие одлуки имале општо-задолжително правно дејство и ги опфаќале патрициите и плебејците подеднакво¹⁶. Во поглед на начинот на гласање, собранието на плебејците наликувало на трибутските комиции и било составено од трибуси кои гласале како група, по изјаснувањето на членовите кои го сочинувале. Всушност, во периодот кога доаѓа до исчезнување на политичката делба на патриции и плебејци за време на доцната Република, доаѓа до целосно изедначување на надлежностите и составот на трибутските комиции и плебејските собранија.

Во последните години на Републиката постоеле само три собранија кои донесувале правно-задолжителни одлуки за целокупното население на Римската република, *comitia centuriata*, *comitia tributa* и *concilium plebis*.

Заклучуваме дека основна концептуална разлика помеѓу собранијата во Римската република и современите законодавни домови е широкиот обем на надлежности со кои располагале римските собранија и непостоењето на строга поделба на власта. Имено, тие претставувале народни форуми кои ја усвојувале легислативата предложена од магистратурите. Но, неспорен е фактот што честопати делувале како судски или управен орган, што сведочи за непостоењето на строга поделба на власта. Многу подоцна во Федералистичките записи, Медисон ќе забележи дека прекршувањето на поделбата на власта може лесно да доведе до тиранија¹⁷. Ова предупредување не се покажало како точно во Римската република, бидејќи иако во неа немало јасна поделба на власта на законодавна, извршна и судска, постоеле високо развиени механизми за контрола и рамнотежа, кои биле особено нагласени и видливи кај магистратурата како државна служба.

Карактеристично за римските народни собранија било тоа што одлуките најчесто ги донесувале само по пат на гласање, при што се изјаснувале по предлозите без при тоа да се развие сериозна политичка дебата. Сепак, носечки форум на политичката дебата во Републиката претставувал сенатот и неговата позиција останала непроменета до падот на Републиката.

¹⁶Со донесувањето на Lex Hortensia и стекнувањето на низа политички права на плебејците, *plebiscita* добиваат општ, правно задолжителен карактер за патрициите и плебејците.

¹⁷The Federalist, N.10

2.2. Сенат

Сенатот во раната Република претставувал значаен колективен државен орган. Како централна институција во Римската република, тој не располагал со законодавна моќ, туку имал пред се советодавен карактер. Овластувањата на сенатот за време на Републиката, според Линтот¹⁸, во најголем дел се засновале на *consuetudo* и на *mos*, а во значајна мера и на традицијата, како одговор на административните барања на римската експанзија. Значењето на сенатот како институција е видливо од податокот дека „римската држава“ била означена со кратенката S.P.Q.R. (*Senatus populusque Romanus*, односно Сенатот и римскиот народ). Спомнувањето на Сенатот, покрај римскиот народ, укажува на важноста на оваа институција која била носител на демократијата во Рим.

Во првите години на Републиката, сенатот бил составен од триста претставници на патрициите. Подоцна, покрај патрициите, во сенатот се стекнале со право да членуваат видни плебејци, што се должи на успехот во нивната битка за подобрување на нивниот статус во Републиката и донесувањето на законот *Licinia Sextiae* во 367 година п.н.е. На тој начин сенатот станал тело на патрициско-плебејски магистрати.

Критериумите за избор на сенатор не биле законски утврдени, туку обичајно востановени, се до усвојување на *lex Ovinia de senates lectione* донесен во доцниот четврти век п.н.е. со кој било востановено за цензорите изборот на сенатори да го засноваат според личните квалитети на граѓаните, односно највидните граѓани да бидат избрани во сенатори. Оттука, списоците на сенатори најчесто биле составени од поранешни магистрати (конзули, претори или едили), чиј мандат бил завршен, а кои биле угледни и авторитетни, достоинствени, располагале со личен имот, а кон личниот и државниот имот се однесувале чесно.

Изборот во сенатор не бил условен со формален услов како што е поседување на одредено богатство, но овој неформален услов сам по себе станал дел од политичката сцена во Римската република, имајќи го предвид фактот што римските сенатори не примале плата за својот политички ангажман, а биле бирани од редот на магистратите, кои исто така вршеле неплатена функција. Оттука, поседувањето на минимум имот било неопходно со цел непречено да ја вршат политичката функција, па се сметало дека сенатот се повеќе наликувал на орган контролиран од олигарсите или аристократијата¹⁹.

¹⁸Lintott, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford University Press, 2009, 66.

¹⁹ Според Christopher Kelly во *Roman Empire- A Very Short Introduction*, 2006, 7, кон крајот на третиот и почетокот на вториот век п.н.е. половина од конзулите на Римската република потекнувале од десет фамилии, што претставува индикатор за стабилна доминација на мала група наследници, но воедно забележано било присуство и на конзули кои потекнувале надвор од овој затворен круг. Постепено почнал да расте бројот на лица кои немале предци од редот на сенаторите, а тие успеале да станат сенатори.

Сенатот немал законодавни овластувања и служел како советодавен државен орган во кој членувале видни поединци кои имале значајно општествено влијание. Нивниот авторитет бил користен во насока на јакнење на влијанието на сенатот во Римската република. Сенатот носел директиви, познати како *senatus consulta*, кои немале правно обврзувачки карактер, ниту пак се сметале за закони, но имале голема тежина поради авторитетот на сенатот како најеминентно тело во Републиката. Директивите стекнувале правно обврзувачки карактер, единствено ако биле вградени во одлука на собранието или во едикт на магистратите. Воедно, резолуциите кои биле носени од страна на народните собранија, не можеле да се стекнат со правна сила се до моментот додека не биле ратификувани од сенатот (*senatus auctoritas*), а подоцна согласноста на сенатот морало да биде дадена однапред, односно пред да биде ставен на гласање предлогот во народните собранија²⁰. Неговите *senatus consulta* биле сметани за индиректен извор на римското законодавство, а истите биле пренесувани од магистратите до секое од народните собранија соодветно.

Освен тоа, сенатот служел како единствен политички форум во Рим каде можело да се води слободна политичка дискусија, наспроти испорачување на наменски политички говори²¹. Имено, говорите биле производ на долгогодишното политичко и воено искуство на сенаторите. Исто така, сенатот бил често во фокус на странските делегации, па оттука служел за прием на претставници од други земји, назначувал амбасадори (*legati*) од своите редови и имал најзначајна улога во креирањето и водењето на надворешната политика на Римската република. Освен тоа, сенаторите имале овластување да водат преговори со другите земји, склучувале договори и сојузи, а интервенирале и во спорови како трета страна со цел да помогнат на градовите-сојузници на Рим. Иако суверенитетот бил во рацете на народот, сепак најголемата одговорност за објавување на војна и за склучување на мир ја имал сенатот.

Воедно, во надлежност на сенатот било издавање декрети, извештаи, решавање на спорови поврзани со судир на надлежности на магистратите, како и носење одлуки за соодветна алокација на ресурси, луѓе и средства. Особено била нагласена улогата на сенатот поврзана со управувањето со јавните финансии, односно сенатот ги одредувал средствата со кои располагале магистратурите, го распределувал државното земјиште и воведувал посебни воени даноци со цел да се покријат трошоците од војувањето.

Во време на Републиката, сенатот бил не само најзначаен, туку и најдоминантен државен орган во рамките на уставниот поредок. Заради краткиот мандат на магистратурите, сенатот го одржувал континуитетот на власта, односно гарантирал за одржливоста на политиките и ги координирал магистратите чиј мандат не бил подолг од една година. Улогата на сенатот

²⁰Измената била воведена со *lex Publilia Philonis* од 339 година п.н.е.

²¹Види повеќе кај Lintott, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford University Press, 2009, 86-88.

станува незначителна во последните години на Републиката, кога доаѓа до целосна промена на соодносот на силите во Рим.

2.3. Магистратури

Магистратурите претставувале државна служба која била задолжена за прашања од различни сфери од секојдневниот живот на римските граѓани. Карактеристично за нив било тоа што извршувале законодавни, извршни и судски функции, со што повторно е видливо непостоењето на поделба на власта. Сепак, магистратурите биле најподложни на системот на кочници и рамнотежа во практикувањето на власта во Републиката. Овој систем бил востановен преку повеќе принципи. Прво, оваа државна служба имала извршители, магистрати, кои имале ограничен мандат (најчесто од една година) и биле бирани од граѓаните, со што се избегнува концентрација на политичка моќ кај поединци и се почитува народната волја. Воедно, својата дејност ја вршеле бесплатно, па магистратите биле бирани од редот на најбогатите граѓани на Рим. Второ, законодавството кое го предлагале можело да биде усвоено само доколку добиело поддршка во народните собранија. Трето, за злоупотреба на својата функција, подлежеле на граѓанско-правна, кривично-правна или политичка одговорност, а извршувањето на нивната функција било транспарентно за јавноста. Четврто, магистратите имале право на вето врз други магистрати од ист или понизок ранг.

Магистратите може да се класифицираат според повеќе критериуми²², но во овој случај ќе бидат прикажани надлежностите на дел од нив.

Конзули. Највисоки по ранг магистрати биле двајцата конзули кои биле избирани од центуријатските комиции. Всушност, конзулите ја замениле власта на кралевите со настанувањето на Републиката. Имале мандат од една година, а во рамки на своите надлежности постапувале како врховни војскоководци, вршеле административни и судски функции.²³ Конзулите биле избирани од редот на патрициите, а откако плебејците се стекнале со определни политички права, еден од конзулите морало да биде избран од нивните редови. Конзулите имале право на вето, еден на друг, но ретко го употребувале бидејќи добро соработувале. Оваа поставеност на двајцата конзули потсетува на системот на врзан потпис на двајца директори кој постои кај извршната власт на современите модели на организација на власта како концепт за контрола на работењето на секој од управителите. Нивните одлуки се валидни само доколку ја добијат поддршката на двајцата управители кои сносат поделена одговорност.

Претори. Втори по ранг се магистратите со мандат од една година. На почетокот во Републиката постоел само еден претор, а подоцна овој орган

²²Види повеќе кај Пухан, Иво. Поленак-Аќимовска, Мирјана. Бучковски, Владо. Наумовски, Гоце. *Римско право*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2014, 46-50.

²³Види повеќе кај Види повеќе кај Lintott, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford University Press, 2009, 107-108.

станал колективен²⁴. Надлежностите на преторите биле речиси изедначени со оние на конзулите, и ја вршеле улогата на гувернери на провинции, војсководци, а извршувале и судски функции во граѓанско-правни и кривично-правни предмети.

Цензори. Центуријатските комиции на секои пет години, по истекот на еден *lustrum*, избирале цензори кои имале улога да водат евиденција за населението и имотот кој го поседувале граѓаните. Во современи услови, оваа улога наликува на лицата кои вршат попис со цел да се утврди бројот на населенито и имотната состојба. По пат на цензусот овие лица ги составувале даночните и воените списоци. Цензори на почетокот биле само патриции, а подоцна со ова право се стекнале и плебејци. Во подоцнежниот период на Републиката тие биле задолжени за составување на списоци на ислужени магистрати од чии редови биле бирани сенатори, со што особено била зајакната нивната позиција во политички рамки.

Едилы. Улогата на едилите била одржување на јавниот ред и мир, грижа за јавните добра (храмови, улици, водоводи), организирале јавни игри, служеле и како судски органи во решавање на споровите во трговија итн. Се смета дека тие со своите едикти ја содале основата на денешното облигационо право, а особено придонеле за развој на договорот за купопродажба. Од денешна гледна точка, во дел од своите надлежности едилите наликуваат на полициските службеници или редари кои се грижат за јавниот ред и мир и за јавните добра, иако и кај нив е воочливо непостоење на строго определени надлежности согласно современиот концепт на поделба на власта.

Квестори. Тие биле задолжени за јавните финансии. Имале мандат од една година, а нивниот број бил во постојан пораст - од четири квестори во првите години на Републиката, па се до четириесет квестори пред нејзиниот пад. Квесторите биле познати како благајници на државната каса и државната архива, а секој од нив ја извршувал својата функција според провинциите во кои биле распоредени.

Трибуни. Во раната Република биле претставници на плебсот, а со тоа ги штителе и застапувале само правата на овој слој граѓани. Имале мандат од една година. Најпрво биле избирани двајца трибуни, чиј број во доцната Република достигнал десет. Најзначајна задача на трибуните била заштита на правата на плебејците, а за таа цел располагале со правото на вето врз одлуките на комициите, сенатот и врз секој друг орган со чија одлука се повредени интересите на плебејците. На тој начин било превенирано и усвојување на закони кои ги нарушувале стекнатите права на плебејците, како и заштита од нивно неосновано обвинување и судење. Правото на вето всушност се јавува како успешен механизам во заштита на плебсот-трибуните немале можност за активна политичка борба во одбрана на правата, но вршеле пасивна блокада на целокупниот политички систем.

²⁴ Се смета дека биле востановено двајца претори во 242 година п.н.е., а нивниот број се зголемил на осум во доцната Република. Според некои извори, на крајот на Републиката овој број пораснал на шеснаесет претори.

²⁵ **Диктатори.** За разлика од останатите магистратури, диктаторот бил назначуван/избиран²⁵ само во услови на вонредна состојба. Неговиот мандат траел до завршување на опасноста, а најдолго до шест месеци. Располагал со воени овластувања во услови на закана од напад и бил носител на севкупниот суверенитет. Неговата власт била апсолутна и единствено подложела на вето од трибуните, што укажува на постоење на еден моќен систем на контрола и рамнотежа од кој не бил изземен и носителот на *summum imperium*.

Заклучок

Низ анализа на организацијата на власта во Римската република, може да дојдеме до неколку заклучоци во однос на поделбата на власта кај современите држави.

Имено, според анализата може да утврдиме дека власта може да биде организирана на два основни начини: според потесните области со кои носителите на функции раководаат во политиката (финансии, војска, јавен ред, цензус итн.) што е карактеристика на Римската република, или според востановената поделба на власта (законодавна, извршна, судска) што е својствено за најголемиот број современи политички системи. Оттука гледаме дека во Републиката, грижата за јавната безбедност била во надлежност на конзулите и преторите, квесторите биле задолжени за финансиите, цензорите за цензусот итн. При тоа постоело и поклопување на надлежностите, а за тоа зборува улогата на магистратурите кои вршеле законодавни, извршни и судски функции²⁶, или народните собранија, но во римскиот устав непостоееле ригидни граници на надлежностите на властите.

Начинот на кој била организирана власта во Републиката имал низа предности и придобивки кои денес се среќаваат кај современите политички системи. *Прво*, носителите на функции (на пример, магистратите) раководеле со потесна област која им била доверена. Немањето успех во раководењето, а со тоа и штетните последици се чувствувалесамо во еден сектор и лесно можеле да бидат отстранети - со смена на магистратот. На ист начин, стручноста и квалитетот лесно биле препознатли кај секој од магистратите, со што се отворало можност за нивен повторен избор и напредок во кариерата. На тој начин се развил системот на награда и казна, со кој биле вреднувани носителите на функции во Републиката согласно нивното постапување. Само за споредба, кај современите држави, многу е потешко да се лоцира одговорноста за одредени прашања, како што е на пример порастот на кривични дела во една држава. Во причинителите може да се вбројат недоволно строгите закони донесени од законодавецот, или несоодветното спроведување на законите на извршната власт, или благите судски казни итн.

²⁵ Диктаторот бил технички назначуван по предлог на конзулот и/или сенатот, а понекогаш, во ретки случаи бил избран од народот.

²⁶ Магистратите биле главните креатори на политики, поставувале бројни правни ограничувања, ги спроведувале, а воедно вршеле и толкување на правото.

Функциите биле извршувани јавно, а како евалуатори служеле граѓаните. Така на пример, одбраната на градовите од надворешен напад ја вршеле конзулите, а (не)успехот бил јавно видлив за секој граѓанин и биле оценувани за својата работа. Кај современите држави клучната тенденција е да се обезбеди што поголема транспарентност на работата на носителите на власта, кои се избираат како репрезенти на граѓаните на демократски избори. За разлика од тоа, Римската република имала мешовит систем на претставничка и директна демократија, односно граѓаните ги избирале магистратите по пат на гласање, но истовремено граѓаните учествувале и во донесувањето на законите во народните собранија. Овој модел во современи услови на мешовитата репрезентативност е осуден на неуспех.

Воедно, носителите на функции во Римската република својата должност ја извршувале без паричен надомест, односно било чест да се служи за државата, па затоа во најголем број случаи тие биле репрезенти на богатата аристократска класа која носела одлуки.

Следна предност на флексибилната организација на власта во Римската република претставува системот на кочници и рамнотежа, подоцна познат во common law системите како механизам на "checks and balances". Се смета дека овој систем бил првично развиен во Римската република. Истиот обезбедувал можност за реализација на определени проекти во Републиката единствено доколку постоела политичка поддршка од мнозинството граѓани за нивно спроведување. Во спротивно, постоела можност за употреба на вето. Основното правило на мнозинството гласело: политиките може да бидат спроведени само доколку истите се репрезенти на широк спектар на граѓански интереси. Така на пример, доколку конзулот предложил закон кој носел придобивки единствено за патрициите, другиот конзул или трибун можел да стави вето, а и народните собранија можеле да го отфрлат неговото донесување бидејќи не бил во интерес на најголемиот број на граѓани, туку штител интереси на мала група аристократи. При тоа, карактеристичен за овој систем е фактот што не постоеле граници за примена на контрола и рамнотежа помеѓу различните власти во Републиката, па оттука и судските пресуди можеле да се најдат под контрола на извршните или законодавните органи, што не е својствено за современите концепти и модели на организација на власта.

Системот на контрола и рамнотежа е видлив и во ограничувањата кои ги наметнува. Така на пример, мандатот на конзулите и на многу други носители на јавни функции траел една година, а бил ограничен и бројот на мандати за едно лице со цел да се спречи концентрација на политичка моќ кај поединци. Организацијата на власта во Римската република според повеќе индикатори укажува на фактот дека извршната власт била особено слаба. Имено, носители на егзекутивата биле двајца конзули и мал број на магистрати, независни од конзулите. Законите кои биле предложени од конзулите не можеле да се донесат без народна поддршка во собранијата. Кога конзулите требало да изречат казна за некого, неопходна била согласноста од

страна на т.н. порота. Овие примери сведочат за примена на системот на контрола врз работата на извршната власт со што значително била слаба нејзината позиција. Освен тоа, работата на конзулите била надгледувана и координирана од сенатот, а врз нивното делување често влијаеле и свештените лица. Имајќи предвид дека сенатот не е избрано, тело, туку тело кое ја претставувало богатата аристократија во Републиката, неговото влијание врз егзекутивата ги рефлектирало интересите на богатите и моќни жители на Рим.

Идејата за „флексибилна поделба на власта“ за која зборува Полибиј во „мешовитиот устав“ претставува основен архаичен модел чии карактеристики ги среќаваме кај современите концепти на организација на власта, но во модифициран облик кој е преобликуван под дејство на новонастанатите општествени околности. Без разлика на суштинските недостатоци и потешкотии кои ги наметнува поделбата на власта на законодавна, извршна и судска, сепак оваа организација на власта се покажа како успешен модел кој се практикува кај современите демократски концепти. Во денешни услови зборуваме за амбиент на хибридни модели на владеење бидејќи актуелната класификација на парламентарен и претседателски систем не може соодветно да ги изрази и одразисовремените нормативни решенија и институционални структури, а уште помалку политичката реалност, што наметнува потреба од нова промисла на поделбата на моќта и нови „модели“ кои ќе оперираат со вистинските носители на моќта²⁷.

Библиографија

- [1] Bujuklic, Zika. *Forum Romanum: Rimskata Drzava, Pravo Religija I Mitovi*. Centar za publikacije Pravnoг Fakulteta u Beogradu, 2005.
- [2] Bujuklic, Zika. *Ancient and Modern Concepts of Lawfulness*, p. 146-150. Available at: <http://local.droit.ulg.ac.be/sa/rida/file/1999/BUJUKLIC.pdf>
- [3] Kelly, Christopher. *Roman Empire- A Very Short Introduction*, 2006.
- [4] Lintott, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford University Press, 2009, 2.
- [5] Millar, Fergus. *The Roman Republic in Political Thought*. Hanover and London: University Press of New England, 2002.
- [6] Mousourakis, George. *A legal history od Rome*. London and New York: Routledge, 2007.
- [7] Shoter, David. *The Fall of the Roman Republic*. London and New York: Routledge, 1994.
- [8] Siljanovska-Davkova, Gordana. *Parliamentarism and/or Presidentialism: Dilemmas and Challenges*: www.juridicas.unam.mx/wccl/ponencias/14/266/pdf, Mexico City, World Congress of IACL, 2010
- [9] Tellenge-Couperus, Olga. *A Short History of Roman Law*. London and New York: Routledge, 1993.

²⁷Siljanovska-Davkova, Gordana. *Parliamentarism and/or Presidentialism: Dilemmas and Challenges*: www.juridicas.unam.mx/wccl/ponencias/14/266/pdf, Mexico City, World Congress of IACL, 2010.

- [10] The Federalist, N.10
[11] Wallbank, F. W. et al. Ed. *Cambridge Ancient History*, Second edition, Vol. 7, Part II, The Rise of Rome to 220 B.C. Cambridge University Press, 2006.
[12] Аристотел. *Никомахова етика*. Скопје: Три, 2003.
[13] Баруци, Арно. *Вовед во нововековната политичка филозофија*. Скопје: Аз-Буки, 2006.
[14] Борковски, Ендру и Ду Плесис, Пол. *Учебник по Римско право*. Скопје: Просветно дело, 2009.
[15] Мецгер, Ернест. *Вовед во Римско Право*. Скопје: Просветно дело, 2009.
[16] Полибије. *Истории*, I, Матица српска, Нови Сад, 1989.
[17] Пухан, Иво. Поленак-Аќимовска, Мирјана. Бучковски, Владо. Наумовски, Гоце. *Римско право*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2014.
[18] Ципелиус, Рајнхолд. *Опита теорија за државата*. Скопје: Арс Ламина, 2011.
[19] Шкарик, Светомир. Иванов, Ѓорге. *Политички теории: Антика*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2006.
[20] Шкарик, Светомир. Силјановска-Давкова, Гордана. *Уставно право*. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2007.

д-р Милена Апостоловска Степаноска (доцент)

„ЕВРОПСКОТО ДРЖАВЈАНСТВО КАКО ЕДЕН ОД МЕХАНИЗМИТЕ НА ЕВРОПСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ЗА СОЗДАВАЊЕ НА ЕВРОПСКИОТ ИДЕНТИТЕТ“

1.02 Прегледна научна статија
УДК:342.71-027.21(4-672ЕУ)

Abstract

The author of the article defines the European citizenship that was introduced with the Treaty of Maastricht like one of the mechanisms brought by the European institutions in the process of creating the European identity. In order to prove her claims the author firstly gives short retrospective analyse in creating the terms "citizen" and "citizenship". In the second and in the third part of the article the author gives explanation on the term European citizenship from two perspectives: theoretical and legal. In the end of the article is the summarized concluding of the research.

Key words: European citizenship, Maastricht Treaty, European identity

1. Вовед

Кога станува збор за европското државјанство, потребно е пред сè да се одговори на прашањето како европското државјанство добило формален статус и законска обврска, и низ една методолошка перспектива да се види дека создавањето на државјанството е динамичен процес за којшто не може да се каже дека настанал од долу кон горе или обратно. Со воведувањето на државјанството на ЕУ, со Договорот од Маастрихт се отворила широка дебата меѓу политичарите, теоретичарите и пошироката јавност за самата природа на ова државјанство. Во таа насока биле поставени следните прашања: Дали може европското државјанство да биде одвоено од националното? Дали државјанството на ЕУ е комплементарно со националното државјанство или пак претставува замена на националното државјанство?

По однос на сите погоре поставени прашања, истажувачите се согласни за едно, а тоа е дека формата на европско државјанство е возможна, но мора да ги промени фундаменталните сфаќања на идеалите и институциите што го носат статусот на државјанство. Така дискусијата за европското државјанство има тенденција да придонесе до пошироко истражување за иднината на државјанството. Сепак, за да се даде објаснување за трансформација на дефи-